

ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑΣ ΠΡΟΕΔΡΩΝ
ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ

Η αναθεωρητική διαδικασία, ιδίως σε μια έννομη τάξη με **αυστηρό και τυπικό Σύνταγμα**, όπως η δική μας, συνιστά ύψιστη δικαιοπαραγωγική λειτουργία. Οι κανονιστικές επιλογές του αναθεωρητικού νομοθέτη θα αφήσουν το αποτύπωμά τους και θα σφραγίσουν το νομικό μας πολιτισμό για πολλά χρόνια, επηρεάζοντας κατ' ανάγκη τόσο τις μελλοντικές επιλογές του κοινού νομοθέτη, όσο και τις λύσεις που θα δοθούν από τη νομολογία όταν κληθεί να τάμει συγκεκριμένες διαφορές που θα αχθούν ενώπιόν της.

Η Ολομέλεια των Προέδρων Δικηγορικών Συλλόγων Ελλάδος, ως «*ανώτατο αντιπροσωπευτικό όργανο των δικηγόρων*» και επίσημος σύμβουλος της Πολιτείας (άρθρα 2, 90, 133, 134 ΚωδΔικ) οφείλει να συμβάλει έμπρακτα, δια των θέσεων που θα διατυπωθούν και των συμπερασμάτων που θα προκύψουν από την σημερινή συνεδρίαση, στην αναθεωρητική διαδικασία που βρίσκεται εν εξελίξει.

Τα δύο σημαντικότερα συνταγματικά διακυβεύματα, που αφορούν στην Δικαιοσύνη, και για τα οποία πρέπει να τοποθετηθεί επισήμως κατά τον θεσμικά προβλεπόμενο τρόπο η Ολομέλεια, είναι νομίζω **ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων**, ως θεσμικός μηχανισμός

κατίσχυσης και επιβεβαίωσης του Συντάγματος εντός της έννομης τάξης, και η **περιφρούρηση της ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης**, ως θεμελιώδης συνιστώσα ορθής απονομής της.

Για το ζήτημα του ελέγχου της συνταγματικότητας, θέλω να επισημάνω ότι **ο διάχυτος και παρεμπíπτων έλεγχος της συνταγματικότητας αποτελεί φέρον στοιχείο της συνταγματικής μας παράδοσης**. Η σπουδαιότητα του εγγυητικού ρόλου της δικαιοσύνης αναδεικνύεται όταν ακόμα και το έσχατο δικαστήριο, οποιοδήποτε επαρχιακό ειρηνοδικείο, έχει την εξουσία και το καθήκον της μη εφαρμογής του αντισυνταγματικού νόμου. Υπέρ της θέσης αυτής συνηγορούν επιχειρήματα θεσμικού, αλλά και πρακτικού χαρακτήρα:

1. Εγγενές χαρακτηριστικό της «δικαιοδοσίας» είναι η εφαρμογή του δικαίου. Η δικαιοδοσία ενός δικαστηρίου θα καθίστατο **κόλουρη** εάν δεν μπορούσε να εφαρμόσει τον ανώτατο κανόνα δικαίου στην έννομη τάξη, το Σύνταγμα.
2. Η κρίση περί συνταγματικότητας των κατώτερων δικαστηρίων, που ελέγχεται στον δεύτερο βαθμό, και εν τέλει κρίνεται αμετακλήτως από το οικείο ανώτατο δικαστήριο, έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη ενός **πολύτιμου δικανικού διαλόγου που επιτρέπει την διατύπωση και ώσμωση των απόψεων πλειόνων θεσμικών παραγόντων** της δικαιοσύνης (πλειόνων διαδίκων δια των συνηγόρων τους και πλειόνων δικαστών), μέχρις ότου αποκρυσταλλωθεί η νομολογιακή θέση. Σε ζητήματα που απαιτούν αξιολόγηση και δεν καθορίζονται μονοσήμαντα, η διαλεκτική σύζευξη απόψεων, **οι «δισσοί λόγοι», αποτελούν την βέλτιστη εγγύηση ευθυδικίας**.
3. Οι όποιες πρακτικές αδυναμίες, όπως η καθυστέρηση στην έκδοση αμετάκλητης απόφασης, μπορούν να αντιμετωπιστούν στην

πράξη εντός του υπάρχοντος συστήματος, με **νομοθετικές παρεμβάσεις του κοινού νομοθέτη**.

Δεν θέλω να επιμείνω άλλο στο ζήτημα αυτό καθώς η σχετική θεωρητική και δικαιοπολιτική διχογνωμία σχετικά με την αναγκαιότητα ή μη ίδρυσης συνταγματικού δικαστηρίου, είναι γνωστή, και έχει ασφαλώς απασχολήσει δια μακρόν όλους τους Προέδρους, ως εκ της θεσμικής και της επιστημονικής ιδιότητάς τους. Θέλω να αναφερθώ σε μεγαλύτερη έκταση, στο κορυφαίο ζήτημα της διαφύλαξης της δικαστικής ανεξαρτησίας, στο πλαίσιο της επικείμενης αναθεώρησης, καθώς η Ολομέλεια και η Συντονιστική έχουν κατ' επανάληψη ασχοληθεί με τις επιμέρους θεσμικές της συνιστώσες και την πρακτική τους εφαρμογή.

Πριν τοποθετηθώ στα επιμέρους ζητήματα, ξεκινώ με την διαπίστωση ότι το ισχύον **Σύνταγμα** περιέχει ένα κατ' αρχήν **άρτιο σύστημα προστασίας της δικαστικής ανεξαρτησίας**. Πρόκειται για θεσμική παρακαταθήκη που δεν πρέπει να λησμονούμε. Η **λειτουργική ανεξαρτησία** θωρακίζεται με την καθιέρωση της διάκρισης των εξουσιών και του διάχυτου δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας, στην οποία ήδη αναφέρθηκα. Η **προσωπική ανεξαρτησία** κατοχυρώνεται με την διασφάλιση της ισοβιότητας, της οικονομικής ανεξαρτησίας, των ασυμβιβάστων, του ελέγχου των υπηρεσιακών μεταβολών από το ΑΔΣ, και της άσκησης της πειθαρχικής δικαιοδοσίας από τα πειθαρχικά συμβούλια των δικαστών. Συνεπώς, η **de iure ανεξαρτησία** προστατεύεται επαρκώς. Διαρκές ζητούμενο όμως παραμένει η **de facto ανεξαρτησία**, που συναρτάται, όμως, πολύ περισσότερο με τις προσωπικές συνειδήσεις, παρά με τις συνταγματικές εγγυήσεις.

Τον τελευταίο καιρό έχει σχεδόν μονοπωλήσει τον δημόσιο διάλογο το ζήτημα της **επιλογής ή μη των Προέδρων των Ανωτάτων Δικαστηρίων από την Κυβέρνηση.**

Το δικαστικό σώμα φαίνεται να προτάσσει την περιχαράκωση της διαδικασίας ανάδειξης των ηγεσιών των δικαστηρίων από οποιονδήποτε εξωγενή έλεγχο, στο όνομα του αυτοδιοίκητου (καθώς προτείνεται να καταστεί αποφασιστική η προεπιλογή από εκλεκτορικό σώμα Δικαστών ή την Ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου). Με σεβασμό στις απόψεις του δικαστικού σώματος, που διατυπώθηκαν με πανηγυρικό τρόπο κατά την πρόσφατη ΓΣ της ΕΔΕ, θεωρώ ότι **η Δικαιοσύνη δεν μπορεί να αυτοεξαιρείται του κοινωνικού ελέγχου.** Οι δικαστικές αποφάσεις εκδίδονται, κατά το Σύνταγμα, στο όνομα του ελληνικού λαού, απ' όπου εκπορεύονται όλες οι *ex constitutione* εξουσίες. Συνεπώς, στον ελληνικό λαό πρέπει και να λογοδοτεί η Δικαιοσύνη. Όχι βεβαίως, με έναν θεσμικά άμορφο, ακαθόριστο και εν τέλει επικίνδυνο τρόπο, που συνήθως υποκρύπτεται πίσω από την επίκληση του «κοινού περί δικαίου αισθήματος», αλλά με έναν τρόπο συντακτικά προβλεπόμενο, και άρα δικαιοθετικά νομιμοποιημένο.

Το ποιος θα είναι αυτός θα αποτελέσει αντικείμενο δημόσιας συζήτησης, που αναπτύσσεται και στους κόλπους του δικηγορικού σώματος, και αναμένω τις σχετικές προτάσεις σας.

Θεωρώ επάναγκες να τονιστεί η ανάγκη της δια του Συντάγματος διαφύλαξης στο σημείο αυτό του κοινωνικού ελέγχου και μιας έστω απισχνασμένης δημοκρατικής νομιμοποίησης της άσκησης της δικαστικής εξουσίας. **Στο πλαίσιο αυτό το δικηγορικό σώμα, στο πλαίσιο του λειτουργηματικού του χαρακτήρα, πρέπει να έχει και λόγο και ρόλο.**

Η συζήτηση περί ανεξαρτησίας δεν εξαντλείται όμως στην επιλογή της ηγεσίας της Δικαιοσύνης. Θέλω εν συντομία να σταθώ στις ακόλουθες παραμέτρους που νομίζω πως συνδέονται άρρηκτα με την ανεξαρτησία της, όχι τόσο σε δογματικό – θεωρητικό επίπεδο, όσο σε επίπεδο πρακτικής εφαρμογής:

1. Η δυνατότητα διορισμού συνταξιούχων δικαστών, ή δικαστών που παραιτούνται, σε **κρατικές θέσεις** μπορεί να δημιουργήσει ενδεχομένως, πεδίο υστερόβουλων σκέψεων, ενόψει πιθανής μελλοντικής «αντιπαροχής». Πρέπει για τον λόγο αυτό να τεθούν στο Σύνταγμα τα κατάλληλα **θεσμικά αντίβαρα** προκειμένου να αποκλειστεί με κάθε τρόπο οποιαδήποτε σκέψη μελλοντικής «τακτοποίησης». Τούτο ισχύει πολλώ μάλλον σε κυβερνητικές θέσεις -υπουργικές, παρά τω πρωθυπουργώ, ή άλλες-, όπου καλούνται οι πρώην δικαστές να υπηρετήσουν πιστά πρωτίστως πολιτικές σκοπιμότητες. Το αυτό ισχύει όμως και για τις θέσεις των επικεφαλής Ανεξάρτητων Αρχών, όπως η Επιτροπή Ανταγωνισμού. Η ενδεχόμενη τοιαύτη επιλογή, δημιουργεί εύλογα ερωτήματα, ιδίως στην κοινή γνώμη, για την δικαιοδοτική κρίση των επιλεγόμενων δικαστών κατά τη διάρκεια της θητείας τους, σε συνδυασμό με τις σχέσεις που μπορεί πιθανώς να έχουν αναπτύξει με το πολιτικό σύστημα για να καταλάβουν τις θέσεις αυτές. *Η γυναίκα του Καίσαρα δεν αρκεί να είναι τίμια, πρέπει και να φαίνεται τίμια.* Νομίζω ότι, με την ευκαιρία της συνταγματικής αναθεώρησης, έχει έρθει η ώρα αυτός ο διάυλος μεταξύ δικαστικής και εκτελεστικής εξουσίας να κλείσει.

2. Το επόμενο και πιο σημαντικό κατ' εμέ ζήτημα είναι εκείνο της προαγωγικής εξέλιξης και του ελέγχου των δικαστών. Εν γνώσει του πιθανού αντιλόγου, τολμώ να διατυπώσω την θέση ότι η **αντικατάσταση του κριτηρίου της επετηρίδας με την προαγωγή κατ' αξίαν**, θα

αναβαθμίσει και δεν θα υπονομεύσει το κύρος της Δικαιοσύνης. Στην κατεύθυνση αυτή πρέπει ρητώς να κατοχυρωθούν στο Σύνταγμα διαδικασίες αξιοκρατικής επιλογής κατά την εξέλιξη των δικαστών, οι οποίες θα αντικαταστήσουν το ισχύον σήμερα σύστημα της επετηρίδας το οποίο δεν ποιεί τιμή **στους πολλούς και άξιους δικαστικούς λειτουργούς, το έργο των οποίων πρέπει να επιδοκιμάζεται και να αναγνωρίζεται.** Άλλωστε, η πλουσιότατη νομολογία σχετικά με την αρχή της αξιοκρατίας στις προαγωγές και τις πάσης φύσεως αξιολογικές κρίσεις στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, δεν μπορεί να τυγχάνει επιλεκτικής, εξωστρεφούς μόνο εφαρμογής, και ουχί ενδοστρεφούς.

3. Για την ταυτότητα του νομικού λόγου χρειάζεται νομίζω ριζική αναθεώρηση ο τρόπος διεξαγωγής της **επιθεώρησης**, ώστε -με συγκεκριμένα και μετρήσιμα μεγέθη- να αξιολογείται η ορθότητα της δικανικής κρίσης, η ουσιαστική γνώση, η καλλιέργεια και το ήθος του δικαστικού λειτουργού, που αποτελούν και τη *λυδία λίθο* της πραγματικής ανεξαρτησίας της γνώμης του.

4. Κρίσιμη παράμετρος, συναφής με τα παραπάνω, είναι η σύνθεση και η ουσιαστική λειτουργία του **Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου**, που είναι αρμόδιο για τις προαγωγές, και εν γένει υπηρεσιακές μεταβολές των δικαστικών λειτουργών.

Οφείλω να πω ότι δεν ξεπλάγην, αλλά αντιθέτως ανέμενα την θέση της ΕΔΕ, όπως διατυπώθηκε στην ΓΣ της 15^{ης} Δεκεμβρίου, που με συντριπτική πλειοψηφία τάχθηκε *κατά της έκφρασης γνώμης από τους Δικηγορικούς Συλλόγους ενώπιον του Α.Δ.Σ. για την υπηρεσιακή κατάσταση Δικαστικών Λειτουργών.*

Έτσι όμως είμαι υποχρεωμένος να θυμίσω, προς κάθε κατεύθυνση, τα αυτονόητα. Οι δικηγόροι εκ του νόμου είναι **συλλειτουργοί της**

δικαιοσύνης. Η θέση τους είναι θεμελιώδης, ισότιμη , ανεξάρτητη και αναγκαία για την απονομή της. (άρθρο 2 ΚωδΔικ). Στους Δικηγορικούς Συλλόγους, -που είναι θεσμικοί σύμβουλοι της Πολιτείας- ανήκει η **διασφάλιση της λειτουργίας μίας ανεξάρτητης δικαιοσύνης, η οποία απονέμεται πάντοτε στο όνομα του ελληνικού λαού καθώς και η διατύπωση κρίσεων και προτάσεων για τη βελτίωση της λειτουργίας και της απονομής της δικαιοσύνης (άρθρο 90 περ. β' και στ' ΚωδΔικ).** Πρόκειται για *verbatim* αναφορά των ισχυουσών διατάξεων του Κώδικα Δικηγόρων.

Οι διατάξεις αυτές του Κώδικα δεν αποτελούν ευχολόγιο. Είναι δεσμευτικοί κανόνες δικαίου, που έχουν **ευθεία συνταγματική αναγωγή**, καθώς συναρτώνται με το δικαίωμα πρόσβασης στην Δικαιοσύνη (άρθρου 8 Συντ.), το δικαίωμα δικαστικής προστασίας (άρθρο 20 παρ. 1 Συντ.), αλλά και την αρχή του κράτους δικαίου (άρθρο 25 Συντ.), τα οποία υποστασιοποιούνται μέσω του δικηγορικού λειτουργήματος. Χωρίς δικηγόρους και δικηγορικούς συλλόγους, που συλλογικώς εκπροσωπούνται από την Ολομέλεια, δεν υπάρχει ούτε αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη, ούτε δικαστική προστασία, ούτε κράτος δικαίου. Έπεται ότι οι προαναφερθέντες κανόνες πρέπει να γίνονται σεβαστοί από όλους, και πρωτίστως από τους ίδιους τους δικαστές, που αποτελούν εκ της θεσμικής τους ιδιότητας εγγυητές της έννομης τάξεως.

Με τις διατάξεις αυτές συμπλέει καταδήλως η διατύπωση γνώμης από τους Δικηγορικούς Συλλόγους για την υπηρεσιακή κατάσταση των δικαστικών λειτουργών, ιδίως στις προαγωγές και την αξιολόγηση.

Με ανησύχησε όμως θεσμικά το επιχείρημα, που διατυπώθηκε στην ΓΣ της ΕΔΕ, ότι οι δικηγορικοί σύλλογοι δεν δικαιούνται να έχουν λόγο διότι, οι θεσμικοί τους εκπρόσωποι υπό την επαγγελματική τους ιδιότητα

εκπροσωπούν τους εντολείς τους ενώπιον δικαστηρίων. Το επιχείρημα αυτό είναι όχι μόνον αγοραίο, αλλά θεσμικά προσβλητικό. Οι θεσμικοί εκπρόσωποι των δικηγορικών συλλόγων, όλοι εμείς, ασκούμε λειτούργημα και εκπροσωπούμε κατά την ενάσκησή του τους δικηγόρους, ως συλλειτουργούς της Δικαιοσύνης και μόνον. Οποιαδήποτε απόπειρα σύγχυσης με την επαγγελματική μας ιδιότητα ή ταύτισής μας με τους εντολείς μας είναι παραπλανητική, προσβλητική και εξυπηρετεί προδήλως άλλες σκοπιμότητες.

5. Το επόμενο θέμα που θέλω να θέσω και χρήζει κατά την άποψή μου συντακτικής νομοθέτησης, καθ' όσον στον αντίποδα κινούνται όλες οι μέχρι σήμερα αποφάσεις των διοικητικών Ολομελειών των Δικαστηρίων της χώρας, είναι η οριοθέτηση της κανονιστικής εμβέλειας του αυτοδιοίκητου των δικαστηρίων. Σε μια χώρα που ταλανίζεται από αδικαιολόγητες καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης, και έχει πολλαπλώς καταδικαστεί στο Στρασβούργο για την βραδεία απονομή της, ο καθορισμός του αριθμού των δικαζομένων υποθέσεων δεν μπορεί να εμπίπτει στο αυτοδιοίκητο *δίκην δικαστικής προνομίας*. Πρέπει να καταστεί σαφές ότι είναι έργο του κοινού νομοθέτη να αποφασίσει σχετικά, με την συνήθη νομοπαραγωγική διαδικασία. Δεν μπορεί να αποφασίζει κάθε δικαστικός σχηματισμός μόνος του τον αριθμό των εκδικαζομένων υποθέσεων ανά τμήμα, ανά διαδικασία και ανά δικαστή.

Όλα αυτά καθιστούν ανάγλυφη την άποψή μας ότι το δικαστικό σύστημα δεν μπορεί να είναι κλειστό, αυτοποιητικό, αυτοαναφορικό. Δεν μπορεί να είναι στην φορμόλη, αποκομμένο από το κοινωνικό γίγνεσθαι. Αν επιτρέπαμε κάτι τέτοιο να συμβεί θα επρόκειτο για δικαιοκρατική και δημοκρατική έκπτωση. Με συνταγματικούς όρους θα

επρόκειτο για παραβίαση της μη υποκείμενης σε αναθεώρηση διάταξης του άρθρου 1 παρ. 3 Συντ. που ορίζει ότι όλες οι εξουσίες, άρα και η δικαστική, πηγάζουν από τον λαό. Αυτό σημαίνει ότι και η δικαστική εξουσία **πρέπει να υπόκειται στον κοινωνικό δημοκρατικό έλεγχο, πάντοτε βεβαίως καθ' ον τρόπον ορίζει το Σύνταγμα.** Στον δημοκρατικά νομιμοποιημένο αναθεωρητικό νομοθέτη απόκειται εν τέλει, να καθορίσει τα μέσα πραγμάτωσης του παραπάνω σκοπού, αναγνωρίζοντας και τον ιδιαίτερο ρόλο του δικηγορικού σώματος στην απονομή της δικαιοσύνης, χωρίς σε καμία περίπτωση να φαλκιδεύεται η δικαστική ανεξαρτησία.

Εκείνο που είναι βέβαιο είναι ότι η συλλήβδην και εκ προοιμίου αποκήρυξη οποιουδήποτε μηχανισμού εξωτερικού ελέγχου και λογοδοσίας και οποιασδήποτε διάδρασης με τους συλλειτουργούς της δικαιοσύνης, δικηγόρους, καθιστά εν τέλει την ίδια την δικαιοσύνη φτωχότερη.

Κατόπιν αυτών οι προτάσεις μου για τη συνταγματική αναθεώρηση κωδικοποιούνται ως εξής:

1. Διατήρηση του υπάρχοντος συστήματος διάχυτου και παρεμπíπτοντος ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων.
2. Διατύπωση προηγούμενης γνώμης της Ολομέλειας των Προέδρων των Δικηγορικών Συλλόγων Ελλάδος κατά την επιλογή της ηγεσίας των ανωτάτων δικαστηρίων.

3. Απαγόρευση συμμετοχής δικαστικών που αφυπηρετούν λόγω συνταξιοδότησης ή παραίτησης, σε όλες τις πολιτικές και τις δημόσιες θέσεις, συμπεριλαμβανομένων των Ανεξαρτήτων Αρχών.
4. Αξιοκρατική (και όχι κατ' αρχαιότητα) προαγωγή και ουσιαστική επιθεώρηση των δικαστικών λειτουργιών.
5. Διατύπωση γνώμης από το δικηγορικό σώμα, δια των αρμοδίων συλλογικών του οργάνων ενώπιον του Α.Δ.Σ. για την υπηρεσιακή κατάσταση (προαγωγές και αξιολόγηση) των δικαστικών λειτουργιών.
6. Συνταγματική οριοθέτηση του αυτοδιοίκητου των δικαστηρίων. Ρύθμιση με κοινό νόμο του αριθμού των εκδικαζομένων υποθέσεων και του χρόνου εκδόσεως των δικαστικών αποφάσεων.

Οι σκέψεις αυτές δεν αποτελούν θέσφατο, αλλά βάση διαλόγου, που νομίζω ότι ήταν απαραίτητο να τεθεί από την πλευρά μου ως Προέδρου, ώστε επ' αυτών να επακολουθήσει στην επικείμενη Ολομέλεια γόνιμος διάλογος για να αποκρυσταλλωθούν οι θέσεις του σώματος και να σταλούν κατόπιν στη Βουλή οι τελικές αποφάσεις της Ολομέλειας.

Αθήνα, 9 Ιανουαρίου 2019

Ο Πρόεδρος

Δημήτρης Κ. Βερβεσός